

Гусакова Марина Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальної та соціальної психології

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ОРИГІНАЛЬНОСТІ ТА ПАРАДОКСАЛЬНОСТІ ЯК КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ОСОБИСТОСТІ

У роботі продемонстровано, що когнітивним стратегіям категоризації візуальних об'єктів притаманний різний творчий потенціал. Цей потенціал виявляє себе як індекс незалежності (свободи) від вимог зовнішньої ситуації і внутрішніх умов. Так, найменш креативною є формальна і ригідна індивідуальна стратегія. Підвищення креативності пов'язане з використанням індивідуальних стратегій. Найвищий прояв креативності пов'язаний з використанням парадоксальних стратегій категоризації.

Було встановлено, що альтернативним поширеному принципу оригінальності, покладеному в основу поняття креативності, може виступати принцип парадоксальності. За критерієм оригінальності креативність наростає від групи психологів до математиків і до групи хворих на шизофренію. За критерієм парадоксальності прояви креативності наростають від хворих на шизофренію до психологів і до математиків. Принцип парадоксальності рішення дозволяє нам розглядати креативність як прояв «вищого культурного рівня буття особистості».

Ключові слова: креативність, стратегії категоризації, принцип оригінальності, принцип парадоксальності.

Творчість означає «здатність бачити нові відносини, висловлювати незвичайні ідеї і натхнення, відходити від традиційних схем мислення». «Креативність — це здатність створювати продукт, який характеризується новизною і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться» (Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасин Ф., 2009, с. 20). Креативність розуміється як здатність породжувати нові ідеї, відхилятися в мисленні від стереотипів і традиційних схем, але водночас зберігати осмисленість усіх цих дій.

Креативність як аспект пізнавальної діяльності вперше розглядається нами в аспекті когнітивної стратегії категоризації об'єктів. Робота присвячена вивченню креативності як соціально-психологічної та культурно-історичної характеристики творчої особистості.

Ми висуваємо припущення, що в основі креативності стратегій категоризації буде лежати принцип збільшення індексу свободи оперування ознаками об'єктів. Даний індекс свободи пов'язаний з використанням парадоксальних інтелектуальних дій, культурно зумовлених.

Можливо, що механізмом, що дозволяє збільшувати індекс свободи оперування ознаками, є продовження стану відкритості до стимуляції до

етапу «остаточного підтвердження». Зазвичай етап «остаточного підтвердження» характеризується різким зниженням «чутливості до сторонніх подразників: несумісні ознаки або нормалізуються, або повністю відсіваються... поріг розрізнення ознак, що суперечать цієї категоризації, підвищується майже на цілий порядок» (Брунер Дж., 1977, с. 26). Однак поки це залишається припущенням, яке потребує окремого дослідження.

Свобода оперування ознаками об'єктів як індекс креативності категоризації. Творча стратегія категоризації об'єктів визначається на основі використання сумішу ознак. Ця стратегія вимагає від суб'єкта вміння віддавати собі звіт про зміст своїх пізнавальних функцій, тобто переходити в метапознавальну позицію. Саме це визначається Б. Величковським як продуктивна робота зі своїми знаннями з опорою на «метакогнітивний компонент знання про знання» (Величковский Б. М., 2006, с. 97).

Рухаючись до збільшення індексу свободи від зовнішніх і внутрішніх умов, які обумовлюють способи категоризації, ми приходимо до найбільш креативної групи випробовуваних. Креативи групують картки несподіваним і навіть дивним на перший погляд чином — не дотримуючись ні формальних стратегій (ФС), ні індивідуальних стратегій (ІС), ні евристик, а змішуючи їх.

У нашому дослідженні було виявлено всього кілька випробовуваних, що продемонстрували творчу стратегію категоризації. Обговорюючи з ними нестандартний принцип угруповань, ми встановили, що вони ставлять перед собою інше, відмінне від поставленого експериментатором, завдання: оскільки угруповання можна зробити двома різними способами, а потрібно зробити угруповання тільки один раз, то вони бажають показати, що бачать ці можливості. Досягається таке рішення створенням груп об'єктів, що відрізняються відразу двома (а не однією) ознаками — і якісними, і кількісними. В рівній мірі можна сказати, що всередині кожної групи об'єкти відрізняються відразу за двома (а не з однією) ознаками.

У відповідності з теорією Дж. Брунера є два способи подолання неадекватності установки. Можна або переглядати очікування щодо подій навколишнього світу, або — зберігати високу перцептивну доступність стимуляції. Здається, що парадоксальні, найбільш творчі стратегії категоризації актуалізуються одним з описаних способів.

Проводячи зіставлення результатів нашого дослідження з результатами, отриманими Д. Б. Богоявленською (Богоявленская Д. Б., 1983) при вивченні інтелектуальної ініціативи як механізму творчості, ми отримуємо певні аналогії.

Так, дії наших випробовуваних *групи ФС* і випробовуваних *підгрупи ригідної ІС* з індексом незалежності, рівним нулю, нагадують підгрупу *стимульно-продуктивного* рівня. Інтелектуальна активність останніх на думку Д. Богоявленської розгортається повністю в рамках поставленого завдання відповідно до заданих умов.

Дії підгрупи *гнучкої ІС* походять на стратегії *евристів*. Від інших їх відрізняє прагнення діяти по-своєму, прагнення знаходити рішення у від-

повідності з вимогами ситуації, але рішення більш оригінальне і гарне. Щоб знаходити евристики, потрібен прояв мінімального ступеню ініціативи, вважає Д. Богоявленська, або мінімального індексу незалежності, рівного одиниці.

На думку Д. Б. Богоявленської, останній рівень інтелектуальної ініціативи належить креативам, здатним виходити за рамки поставленого експериментатором завдання, при цьому вони ставлять власне завдання і вирішують саме його.

Виділені нами креативні стратегії категоризації характеризував максимальний індекс незалежності, який складається з змішування двох стратегій — якісної і кількісної — формальної та індивідуальної стратегій. Саме в такому метакогнітивному виборі випробовуваний демонструє незалежність не тільки щодо своїх когнітивних стратегій категоризації об'єктів, але й незалежність по відношенню до завдання експериментатора. Начебто порушуючи пряму вимогу — розділити картки на дві групи, підходящі до підходящих — випробовуваний вирішує нове (власне) завдання: показати, що зробити це можна відразу двома способами і жоден з них не є кращим. Можна сказати, що в такому парадоксальному виборі проявляє себе метакогнітивний механізм — вихід в рефлексивну позицію, що є маркером творчого потенціалу категоризації.

На думку В. Т. Кудрявцева, креативність повинна вести до узагальнення і розвитку нормативного знання. Недостатньо редукувати творчість до вибору рішення в невизначених умовах. Сам вибір є результатом творчого процесу постановки задачі, переосмислення завдання. Тому що альтернативи, між якими робиться вибір, можуть самі виступати як результат творчості (Дункер К., 2008, Пушкін В. Н., 1967, Кудрявцев В. Т., 2010). Породження альтернатив може являти собою: «1) безпосереднє формування всього спектру альтернатив — структурування простору вибору в цілому при вирішенні так званих «відкритих завдань» (Ю. Козелецький); 2) перетворення сталих альтернатив; 3) довизначення простору вибору — його збагачення новими альтернативами поряд з існуючими» (Кудрявцев В., 1997).

Продовженням ідеї постановки вибору або пошуку альтернатив виступає *ідея надситуативності* В. А. Петровського. Пошук альтернатив веде суб'єкта до розуміння відносності кожного з можливих виборів, а в цілому — до збільшення рефлексивності, що виводить суб'єкта за рамки заданої ситуації, перетворюючи її межі і зміст.

У цьому ж руслі розглядає творчість і Д. Б. Богоявленська, що розробляє поняття *інтелектуальної ініціативи* як здатності продовжувати пізнавальну активність в ситуації відсутності зовнішньої і внутрішньої стимуляції цієї активності. Інтелектуальна ініціатива дозволяє суб'єкту виходити за рамки ситуації, що задаються заздалегіть, і створювати ситуації у відповідності з власними вимогами.

В експериментах В. Т. Кудрявцева та О. Г. Алексеєнкової з дітьми дошкільного віку було показано, що «при вирішенні творчих завдань діти не завжди використовують можливість вибору готового засобу з сукупнос-

ті посередників-альтернатив, заданих в експериментальній ситуації (хоча вже сама необхідність вибору може представляти проблему для дитини). Нерідко вони йдуть по шляху перетворення усталених альтернатив і, таким чином, змінюють принцип рішення завдання, створюючи конструктивну альтернативу самому вибору» (Кудрявцев В. Т., 1997, с. 25).

Отже, здатність до творчості розглядалася не тільки як здатність перетворювати завдання на пошук однієї з альтернатив, але як здатність перетворювати завдання в нове завдання, яке не передбачалося початковими умовами.

Незалежність, характерна для потенційно творчих проявів особистості, пов'язана не тільки з незалежністю по відношенню до зовнішніх умов ситуації. Ще одним чинником, важливим для розуміння творчого потенціалу особистості, є здатність проявляти незалежність від власних когнітивних установок, тобто відсутність жорсткої фіксованості на суб'єктивних способах пізнання.

Так, М. О. Холодна (1999) встановила феномен розщеплення полюсів когнітивних стилів, який пояснює виділення частини випробовуваних, що демонструють здатність до зміни використовуваного когнітивного стилю. Результати таких випробовуваних займають середнє положення між вкрай високими або низькими показниками конкретного стилю (імпульсивності, полезалежності, інтегрованості і т. і.). Однак це не просто середні показники — це варіативність показників, поєднання характеристик, притаманних протилежним полюсам.

Емпіричне дослідження стратегій категоризації та їх аналіз. Якщо спиратися лише на показник оригінальності категоризації, то група хворих буде випереджати і психологів, і математиків щодо проявів креативності. Тобто недостатньо враховувати саме кількісний критерій оригінальності — частотність, зустрічаємість у виборці. Адже пізнавальна активність, спотворена хворобою і в когнітивному, і в афективному аспектах, може породжувати над-оригінальні рішення, позбавлені смислу. Для хворого таке оригінальне, максимально індивідуальне рішення має особистісний сенс, але воно не здатне стати культурним смислом, який може об'єднувати людей.

Варто докладніше описати характер креативності, що зустрічається при даному захворюванні, який принципово відрізняється від креативності категоризації здорових випробовуваних. З отриманих нами даних Гусакова М. П., 2008) хворі на шизофренію частіше за представників інших груп використовують креативні стратегії категоризації, хоча виявлені розходження були незначущі (за критерієм Фішера).

У креативній стратегії категоризації, що обирали психологи та математики, яка була названа нами парадоксальною, виявляється прагнення випробовуваних обійти пряму інструкцію та вирішити інше завдання з урахуванням усіх можливостей. Досягається такий ефект за рахунок змішування двох принципів в один: деякі випробовувані роблять це цілком свідомо, коментуючи: «Тут можна зробити двома способами», — і потім, підкоряючись інструкції, роблять тільки один вибір, який парадоксально містить в собі обидва способи угруповання.

Зовсім інший характер креативності демонструють хворі. Всі незвичайні вибори у них індивідуальні і вигадливі: один квадрат і три ромби (випробований наполягає, що одну картку треба повернути інакше, щоб квадрат став ромбом); або одиниця і всі інші цифри; і пряме невиконання інструкції — розташування кольорових карток в міру посилення червоного відтінку замість поділу на дві групи.

Таким чином, і в креативних стартегіях хворих на шизофренію виявляються особливості поведінки, характерні для їхнього захворювання. Б. В. Зейгарник відзначала, що у хворих на шизофренію «зміна смислів приводила, вочевидь, до втрати «надособистісного» характеру значень» (Зейгарник Б. В., 1979, с. 36). Цим пояснюється опора на латентні ознаки предметів при їх категоризації.

Будь-який предмет може виступати в різних аспектах і для здорової людини, проте оперування властивостями та ознаками предметів у хворих на шизофренію втрачає адекватний характер в силу афективної захопленості ситуацією. «Банальність» суджень здорових людей Б. Зейгарник пояснює саме афективною нейтральністю ситуації психологічного дослідження.

Відмінною особливістю саме хворих на шизофренію є спотворення процесу узагальнення — можливість утворити будь-який зв'язок між словами, предметами безвідносно до змісту поставленого завдання. Умовність зв'язку стає настільки широкою і безпредметною, що хворий може запропонувати будь-яку схему умовного позначення слова (в піктограмі, наприклад) (Зейгарник Б. В., 1962, с. 109).

Вихолощеність, безглуздість зв'язків, які встановлюються в групі об'єктів, є найбільш яскравою патологічною рисою, що виявляється в нашому дослідженні категоризації. Це пояснюється відсутністю спрямованості на об'єктивний зміст завдання (у нашій вибірці випробовуваних — відсутність формальних стратегій), опорою на особистісні, часто неадекватні, установки. Як стверджує Б. Зейгарник, це пов'язано з високою рухливістю випадкових асоціативних процесів.

Порушення стосуються і логічного ходу мислення. Хворі на шизофренію часто підміняють виконання завдання виявленням суб'єктивного ставлення до нього (Зейгарник Б. В., 1962, с. 197). У характері креативних виборів хворих проявляється саме унікальність, нестандартність, яка ґрунтується на індивідуальних уподобаннях: «Мені так подобається», «Так правильно», «Я так вважаю».

Таким чином, ми приходимо до необхідності розділити креативні стратегії при збереженій пізнавальній діяльності і в клініці, при її порушеннях.

Для цього звернемося до поняття креативності та його змістового наповнення. На початку ХХ століття творчі здібності розглядали як максимальний вираз загальних здібностей. До 50-х років було накопичено достатню кількість емпіричного матеріалу, який вказував на слабку кореляцію інтелектуальних здібностей з творчою віддачею людини. Л. Терстоун відзначав, що творчі здібності рідко відображаються в тестах, чийм показником є IQ. Наступні спроби були спрямовані на виділення специфічної здатності до творчості. Вона була названа креативністю та визначалася як здат-

ність людини відмовитися від стереотипних способів вирішення завдань чи проблем. У цьому підході креативність операціоналізувалась через дивергентне мислення. Такий підхід викликав багато критики (див. Богоявленська Д. Б., Боно Е., Стернберг Р.).

Більшість заперечень стосувалася критерію оригінальності — ключового для визначення креативності. Ці заперечення стосуються методичних труднощів щодо чіткого визначення ступеню оригінальності (за частотою зустрічаємості), з одного боку. З іншого боку — орієнтування на оригінальність відкриває шлях для включення в сферу креативного фантазій, марення і другої продуктивної симптоматики душевнохворих людей. Д. Б. Богоявленська, з посиланням на Е. Боно, називає креативність «крезівністю».

Встановлено, що «високі показники креативності можуть бути обумовлені як продуктивним процесом, так і високою мотивацією досягнень, компенсаторними механізмами, специфічністю одержуваної дитиною інформації» (Банзелюк Е. И., 2008, с. 8; Дружинин В. Н., 1999). У роботах нейропсихологів було показано, що креативність може бути розвинена як компенсаторний механізм при деяких первинних пізнавальних дефіцитах (див. Семенович А. В., 2002, Матеріали, 2008).

Вперше нами були отримані емпіричні результати, що підтвердили суміжність феномену креативності як ознаки дивергентного мислення, який розташовується в просторі між творчістю і патологією.

Парадоксальні відповіді психологів і математиків при всій своїй нестандартності підкоряються і вимогам ситуації, і певній логіці, яка є дійсно парадоксальною (такою, що розв'язує головне протиріччя), і в цьому сенсі її можна назвати креативною, творчою. Коли ми зустрічаємо креативні відповіді хворих, то за зовнішньою оригінальністю і нестандартністю виявляємо або непокору умовам ситуації, тобто неадекватність рішення, або використання вкрай латентних і суб'єктивно-значимих ознак об'єктів, що не несуть в собі загальнозначимих культурних моделей пізнання.

Киштимова І. М. пропонує розглядати креативність як «властивість особистості, яка виявляється в реалізації особистісного смислу засобами культури» (Киштимова І. М., 2008, с. 9). Саме відмова використовувати культурні засоби для реалізації особистісного смислу відрізняє креативні вибори хворих.

Якщо розуміти креативність як ненормативність, то природно очікувати несумісності понять «культури» як системи норм і «креативності». Тоді культивується самозамилування, свідомість винятковості, елітарності, любові до себе.

Для культурно обумовленої креативності в центр уваги потрапляє можливість смислорозвиваючого діалогу з людьми інших епох за допомогою культурних «текстів». Виражені особистісні смисли мають ключове значення для розвитку креативності. Так, культура розуміється не як середовище розвитку, а як засіб і мета розвитку, по словах В. П. Зінченко. Тобто саме поняття креативності не тотожне неадекватності, поза-культурності (поза-нормативності) і т. ін.

Частина сучасних дослідників наполягає на тому, що креативність (творчість) повинна вивчатися як прояв вищого культурного рівня буття особистості (Артемьева Е. Ю., 1999, Бахтин М. М., 1994, Леонтьев Д. А., 1999, Франкл В., 1999).

Аналізуючи креативність парадоксальних стратегій у здорових випробовуваних, ми можемо розташувати їх на шкалі збільшення оригінальності між найменш оригінальними формально-індивідуальними стратегіями і найбільш оригінальними «креативними» стратегіями хворих на шизофренію.

На підтримку цієї позиції — серединного (щодо крайніх ступенів вираженості якої-небудь ознаки) розташування найбільш творчих стратегій — наводить дані Б. М. Величковський (Величковский Б. М., 2006, с. 236).

В іграх-стратегіях з еколого-економічним змістом були виявлені індивідуальні відмінності в ефективності, не пов'язані з рівнем інтелекту і рівнем креативності. А от відносно метакогнітивних стратегій організації знань зафіксована істотна різниця. Так, найбільш успішні в іграх «більш активні в спробах зрозуміти взаємодію змінних системи (метапроцедура РОЗУМІННЯ)» (Величковский Б. М., 2006, с. 236), їх відрізняє від інших велика кількість знань середнього рівня абстрактності. Випробовувані з негативним балансом в іграх «спираються або на дуже специфічні, конкретні одиниці пам'яті, або залишаються на рівні загальних декларацій і добрих намірів» (там же).

Теорія розщеплення полюсів когнітивних стилів, висунута М. Холодною, є ще одним підтвердженням принципу серединності, яким характеризуються найбільш продуктивні суб'єкти.

Ми вважаємо, що належить ввести деякі принципи, які б диференціювали креативність від «креативності» краще, ніж це робить критерій оригінальності. Одним з ключових принципів ми пропонуємо розглядати принцип парадоксальності рішення — воно має не просто бути оригінальним. Оригінальність сама по собі може приховувати порожнечу.

Креативне рішення повинно бути таким, що дозволяє розв'язати основне протиріччя на новому рівні. І що найважливіше, крок до парадоксальної стратегії — це крок не від людської спільності до одиничного, а навпаки — від індивідуальної суб'єктивності до узагальнення відмінностей, об'єднання суперечностей, з'єднання виключень і т. і. Тому насправді креативні рішення, здійснені з опорою на парадоксальні стратегії, не можуть бути занадто варіативними, на відміну від креативних рішень, що спираються на все різноманіття індивідуальних значень та уподобань.

Список використаних джерел

1. Артемьева Е. Ю. Основы психологии субъективной семантики. — М.: Наука, Смысл, 1999.
2. Банзелюк Е. И. Диагностические показатели креативности и их динамика: Автореф. дис. ... кандидата психологических наук. — М., 2008.
3. Бахтин М. М. Проблемы творчества Достоевского. — К.: Next, 1994.
4. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. — Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1983.

5. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1977. — 413 с.
6. Величковский Б. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2 т. — Т. 2. — М.: Смысл, 2006. — 432 с.
7. Гусакова М. П. Сравнительный анализ проявлений креативности при особенностях познавательной активности // Психологические исследования интеллекта и творчества. Материалы научной конференции ИП РАН 7–8 октября 2010. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2010. — С. 53–55.
8. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. — СПб.: Питер, 1999. — 368 с.
9. Дункер К. Подходы к исследованию продуктивного мышления // Психологии мышления / Хрестоматия. П/р Гиппенрейтер Ю. Б., Спиридонова В. Ф., Фаликман М. В., Петухова В. В. — М.: АСТ:Астрель, 2008. С. 50–67.
10. Зейгарник Б. В. Мотивы мышления // Психологические исследования интеллектуальной деятельности / П/р О. К. Тихомирова. — М.: МГУ, 1979.
11. Зейгарник Б. В. Патология мышления. — М.: МГУ, 1962.
12. Кудрявцев В. Т. Выбор и надситуативность в творческом процессе: опыт логико-психологического анализа проблемы // «Психологический журнал». — 1997. — Т. 18. — № 1. — С. 16–30.
13. Кудрявцев В. Т. Культурно-исторический статус детства: эскиз нового понимания // Личность в едином образовательном пространстве: сборник научных статей I Международного образовательного форума. Часть 2. Конференции «Детство в современном мире: первые 7 лет и вся жизнь», «Информационно-коммуникативное пространство как новая среда личности». — Запорожжя: Ліпс, 2010.
14. Кыштымова И. М. Проблема креативности школьников: психосемиотический подход. Автореф. дис. ... доктора психологических наук. — Иркутск, 2008.
15. Леонтьев Д. А. Психология смысла. — М.: Смысл, 1999.
16. Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасин Ф. Психология креативности. Пер. с фр. — М.: Когито-Центр, 2009.
17. Материалы III Международной научно-практической конференции «Развитие научного наследия А. Р. Лурия в отечественной и мировой психологии» / П/р В. Москвина. — Москва — Белгород: ПОЛИТЕРРА, 2007. — 191 с.
18. Пушкин В. Н. Эвристика — наука о творческом мышлении. — М.: ИПЛ, 1967.
19. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. — М.: Академия, 2002. 232 с.
20. Франкл В. Психотерапия на практике. — СПб.: Ювента, 1999.
21. Холодная М. А. Феномен «расщепления» полюсов когнитивных стилей // Интеллект и творчество: Сб. науч. тр. / РАН. Ин-т психологии; Отв. ред. А. Н. Воронин. — М., 1999. С. 30–48.

М. П. Гусакова

кандидат психологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ОРИГИНАЛЬНОСТИ И ПАРАДОКСАЛЬНОСТИ КАК КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ КОГНИТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ ЛИЧНОСТИ

Резюме

В работе продемонстрировано, что когнитивным стратегиям категоризации визуальных объектов присущ разный творческий потенциал. Этот потенциал обнаруживает себя как индекс независимости (свободы) от требований внешней ситуации и внутренних условий. Так, наименее креативной выступают формальная и ригидная индивидуальная стратегии. Повышение креативности связано с использова-

нием индивидуальных стратегий. Высочайшее проявление креативности связано с использованием парадоксальных стратегий категоризации.

Было установлено, что альтернативным распространенному принципу оригинальности, положенному в основу понятия креативности, может выступать принцип парадоксальности. По критерию оригинальности креативность нарастает от группы психологов к математикам и к группе больных шизофренией. По критерию парадоксальности проявления креативности нарастают от больных шизофренией к психологам и к математикам. Принцип парадоксальности решения позволяет нам рассматривать креативность как проявление «высшего культурного уровня бытия личности».

Ключевые слова: креативность, стратегии категоризации, принцип оригинальности, принцип парадоксальности.

M. Gusakova

candidate of psychological sciences, docent,
Odessa National University named after I. Mechnikov

PSYCHO-SOCIAL AND CULTURAL-HISTORICAL NATURE OF COGNITIVE ASPECTS OF CREATIVITY

Summary

The paper demonstrated that the cognitive strategies of categorization of visual objects is inherent in different creativity. This potential manifests itself as an index of independence (freedom) from the requirements of the external situation and internal conditions. Thus, the least creative act formal and rigid individual strategies. Increase creativity associated with the use of individual strategies. Highest manifestation of the creativity associated with the use of paradoxical strategies of categorization.

Key words: creativity, strategy categorization, the principle of originality, the principle of paradoxes.